

Türkiye’de Afet Yönetimi ile İlgili Yapılmış Olan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi

Tuğçe Topçu¹, Asel Ataoğlu²

Öz

Son yıllarda Türkiye’de ve dünyada yaşanan afetler göz önüne alındığında afet yönetimi eğitimi önem verilmesi gereken bir konu hâline gelmiştir. Afetler, oluş zamanı belirsiz olan durumlar olduğundan sürekli hazır olmayı gerektirmektedir. Genel olarak afet denildiğinde akla ilk deprem gelmektedir ancak afetler Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde kendisini farklı şekillerde göstermektedir. Bu çalışmada amaç, Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi Elektronik Arşivi (Yöktez) veri tabanında yer alan “afet yönetimi” ile ilgili yapılan çalışmaları bibliyometrik açıdan incelemektir. Bu doğrultuda, Yöktez üzerinden 2000-2023 yılları arasında “afet yönetim” taraması yapılmış olup toplamda 160 lisansüstü tez çalışması üzerinden analiz gerçekleştirilmiştir. Analiz kapsamında afet yönetimi ile ilgili en fazla çalışmanın 2019 yılında yapıldığı ve yapılan çalışmaların çoğunun yüksek lisans tezi olduğu görülmüştür. Ayrıca bu konu ile ilgili en çok afet yönetimi ana bilim dalında lisansüstü tez çalışmasının yapılmış olduğu elde edilen bulgular arasındadır. Bu doğrultuda çalışmalardaki tez başlıkları ve anahtar kelimeler incelenmiş ve en fazla çalışılan temaların "depremler, risk yönetimi, AFAD/STK, coğrafi bilgi sistemleri, acil durum yönetimi, afet yönetim planlaması, afetlerde gönüllülük, afet bilinci ve afet eğitimi" olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Afet, Afet Yönetimi, Bibliyometrik Analiz, Lisansüstü Tez

Bibliometric Analysis of Postgraduate Thesis Studies on Disaster Management in Türkiye

Abstract

Considering the disasters experienced in Türkiye and in the world in recent years, the necessity of disaster management education has become an issue that should be given importance. Disasters require constant readiness as there are situations where the time of their occurrence is uncertain. Generally, when one mentions disasters, earthquakes are the first to come to mind; however, disasters manifest themselves in various forms across different regions of Türkiye. The aim of this study is to examine the studies on "disaster management" in the database of Higher Education Institution Thesis Center Electronic Archive (Yöktez) from a bibliometric perspective. In this direction, a "disaster management" survey was carried out between the years 2000-2023 through Yöktez, and a total of 160 postgraduate thesis studies were analyzed. Within the scope of the analysis, it was seen that the most studies on disaster management were done in 2019 and most of the studies were master's thesis. Furthermore, it has been observed that the majority of postgraduate thesis work related to this topic is conducted within the primary discipline of disaster management. Thesis titles and keywords were examined and it was determined that the most studied themes were "earthquakes, risk management, AFAD/NGO, geographic information systems, emergency

¹ Arş. Gör., İşletme Bölümü, İktisadi idari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İGU, İstanbul

İlgili yazar e-posta/Corresponding author e-mail: ttopcu@gelisim.edu.tr ORCID No: 0000-0001-9471-6744

² Arş. Gör., İşletme Bölümü, İktisadi idari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İGU, İstanbul

e-posta / e-mail: aataoglu@gelisim.edu.tr ORCID No: 0009-0009-5676-5356

Bu makaleye atıf yapmak için / To cite this article

Topçu, T. ve Ataoğlu, A., (2023). Türkiye’de Afet Yönetimi ile İlgili Yapılmış Olan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(4), 1388-1400.

management, disaster management planning, volunteering in disasters, disaster awareness and disaster education".

Keywords: Disaster, Disaster Management, Bibliometric Analysis, Graduate Thesis

1. GİRİŞ

Afet kavramı; Latince "yıldız" anlamına gelen "astrum" kelimesinden, İngilizce karşılık olarak ise "dis-astrum" yani gökyüzündeki yıldızlar kelimesinden türetilmiştir. Afet, eski medeniyetlerde Allah'ın insanları cezalandırma biçimi olarak kabul görmüştür (Yaprak, 2020). Buna göre afet; insanların Allah'ın emir ve yasaklarının dışına çıkmaları ve sapkın duruma gelmelerinin, ilahi güç tarafından cezalandırılması sonucu olarak görülmektedir. Afet kavramını farklı disiplinler, farklı şekillerde tanımlamıştır. Bundan dolayı afet kavramı üzerinde tüm disiplinlerin birleştiği genel bir tanım bulunmamaktadır. Genel bir tanım yapmak gerekirse afet; "toplumun bir kesimini etkileyen, hayatın olağan akışını bozan, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve fiziksel sorunlara neden olan, etkilenen insanların mücadele edemediği doğal ve beşerî olaylardır" (Toprak ve Sancaktar, 2017). Bir diğer tanıma göre afet; "sel, deprem, kasırga, tsunami, su taşkını, kıtlık, kuraklık, volkanik patlamalar, yangın, kar, fırtına, bulaşıcı hastalıklar, ulaşım kazaları, terör saldırısı gibi insan üzerinde kayıp ve üzüntülere neden olan ve ortaya çıkardığı etkilerin üstesinden gelmenin destek verilmeden mümkün olamayacağı olaylardır" (Börühan, Ersoy ve Tek, 2012). Afetle beraber ele alınan bir diğer kavram da acil durum kavramıdır.

Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü'ne göre acil durum;

"Büyük fakat genellikle yerel imkânlarla baş edilebilen çapta, ivedilik gerektiren tüm durum ve hâllerdir." (URL 1).

5902 Sayılı Kanun'da, "Toplumun tamamının veya belli kesimlerinin normal hayat ve faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan ve acil müdahaleyi gerektiren olaylar ve bu olayların oluşturduğu kriz hâli olarak tanımlanmıştır." (Resmi Gazete, 2009).

1.1 Afet Türleri

Afetler genel olarak meydana gelme nedenlerine göre doğal ve antropojenik (insan yapımı) olmak üzere iki farklı şekilde tanımlanıp sınıflandırılmaktadır. Büyük tahribata neden olan afetlere, doğal afet denmektedir (Akyüz, 2020). Bu afetler; depremler, seller, çığlar, kasırgalar, tsunamiler, orman yangınları, volkanik patlamalar ve heyelanlar (toprak kayması) olarak adlandırılmaktadır. İnsan kaynaklı afetler ise doğal olmayan, insan yapımı afetler olarak adlandırılır. Örnek vermek gerekirse savaşlar, nükleer kazalar, kimyasal kazalar olarak açıklanabilir (Fema, 2015). Büyük ölçekli endüstriyel kazalar ve ulaşım kazaları da insan kaynaklı afetler kapsamında meydana gelebilmektedir (Akdağ, 2002).

1.2. Afet ve Risk Yönetimi

Afet yönetim sisteminin sürekli kendini güncellemesi ve sürekliliğinin olması gerekir. Afet yönetimi üç ana başlık altında incelenmektedir. Hepsinin ortak bazı özellikleri vardır. Bunlar afet durumuna hazırlıklı olma, müdahale ve afet sonrası iyileştirme çalışmalarıdır. Afet yönetimi her ülkede farklı şekilde gelişmektedir. Nüfus dağılımları, jeopolitik özellikler ve afet yönetimi alanını ne kadar önemsedikleri; yönetimin gelişmişlik derecesini belirler. Bir toplum için en yararlı afet yönetim sistemi, kuruluşunun amaçları doğrultusunda yapıldığı ve yeniliklere açık olarak iletişim kanallarının aktif olduğu sistemdir (Aşikoğlu Şahin, 2009). Türkiye, jeopolitik yapısından dolayı sık sık afetlere maruz kalmış; özellikle depremler neticesinde çok sayıda can ve mal kaybı yaşamıştır. Bu yüzden Türkiye'de uygulanan afet yönetim sistemi bütünleşik sistemdir.

İnsanların davranış eğilimlerini anlamak, afet ve risk yönetimini anlayabilmek ve bu eğilimlerin bir başlangıç noktası olduğunu bilmek önemlidir. Meyer’e (2006) göre onlarca yıllık araştırmalar hem profesyonel planlamacıların hem de sıradan vatandaşların kendilerini veya bir topluluğu olası düşük olan bir durumdan nasıl koruyacaklarına dair kararlar vermede çok kötü bir iş çıkardıklarını ortaya koymakta; bu durum da insanların afetlere karşı hazırlıksız olmasının nedenlerinden biri olarak görülmektedir. Yüksek etkili olaylar yine Meyer’e (2006) göre üç bilişsel ön yargı olan kısa vadeli geri bildirimlerden öğrenme eğilimi, olayları bugünden geleceğe doğrudan tahmin etme eğilimi ve gelecekteki belirsiz ödülleri abartma eğilimi olarak ayrılır. Bu durum da bilginin nasıl işlendiğini ve olayları nasıl etkilediğini gösteriyor. Yakın gelecek için maliyetlerin, bu ön yargılar ve tehlikelerin hafifletilmesine ilişkin hem bireysel hem de grup kararları üzerinde zararlı etkileri olsa da ortaya çıkan engellerin aşılabilir olduğunu gösteriyor. Bina yönetmeliği düzenlemelerine uyumu daha fazla teşvik etmek için politikalar oluşturmak gibi geleceğe yönelik eylemler, planlamacıların ve bireylerin bu içsel ön yargılarının üstesinden gelebilmeleri adına geçmişten öğrenebilecekleri ölçüde geliştirilebilir. Sosyal bir bağlamda, risk yönetiminin ve bilişsel ön yargıların bunda oynadığı rolü anlamak mümkündür.

Afet riskinin azaltılmasına yönelik temel belgelerden biri olan Hyogo Çerçeve Eylem Planı, dünyanın değişen teknolojik, demografik ve sosyo-ekonomik koşulları ile afet bölgelerindeki yoğun nüfus nedeniyle artan çarpık kentleşmeden kaynaklanmaktadır. Bu riskler; az gelişmişlik, jeolojik tehlikeler, iklim değişikliği, kaynak kıtlığı ve salgın hastalıklardır. Dünya ekonomisinin ve nüfusunun gelecekte gelişmekte olan ülke ekonomileri için daha büyük bir tehdit oluşturabileceği bu yüzden afet risk yönetiminin güçlendirilmesinin ve daha kapsamlı hâle getirilmesinin gerektiği savunulmaktadır (UNISDR, 2005). Hyogo Çerçeve Eylem Planı; afet yönetimi sürecindeki ülkelerin, bölgesel ve uluslararası kuruluşların ve diğer aktörlerin aşağıdaki öncelikli alanları dikkate alarak yeteneklerine göre afet riskini azaltmak için operasyonel yöntemleri uygulayacağını belirtmektedir:

- Güçlü bir kurumsal temel ile afet riskinin azaltılmasının ulusal ve yerel bir öncelik olarak tanımlanmasını sağlamak,
- Erken uyarı mekanizmalarını belirlemek, değerlendirmek, izlemek ve son olarak da geliştirmek,
- Her düzeyde güvenli ve sürdürülebilir bir toplum yaratmak için bilgi, yenilik ve eğitimin kullanılmasını sağlamak,
- Afetlere her seviyede etkili bir şekilde müdahale edilebilmesi için afet hazırlığının güçlendirilmesini sağlamaktır (UNISDR, 2005).

1. 3. Afet Yönetiminde Koordinasyon

Afet müdahale araştırması; doğru görevin doğru kişiye, doğru yerde, doğru zamanda atanmasını ve izlenmesini gerektiren çok karmaşık ve zorlu bir süreçtir. Bu süreç, görevler ve sorumluluklar dinamik ve değişen bir ortama aktarıldığında daha da zorlaşır. Bu zor zamanlar için koordineli bir strateji hazırlamak müdahaleyi hem etkili kılar hem de müdahale süresini önemli ölçüde kısaltır (Hashemipour, Stuban ve Dever, 2017). Afetlerdeki karmaşık süreçler kurumsal koordinasyon gerektirir. Afet durumlarında kurumlar arası yatay iletişim, koordinasyon üzerinde genellikle idari ve yasal düzenlemelerden daha olumlu bir etkiye sahiptir (Drabek, 2007).

Afet koordinasyon çalışmaları; afet öncesi, sırası ve sonrasında yapılan çalışmaların verimli ve etkin bir şekilde yürütülmesinde çok önemli bir yere sahiptir. Özellikle acil durum ve insani yardım faaliyetlerinde kurumlar arası kaynak hareketinin optimum düzeyde olması, koordinasyon düzeyinin geliştirilmesine bağlıdır. Bazı araştırmalar; afet ve kriz sırasındaki koordinasyonun, afet sonrası toparlanma aşamasından daha iyi uygulandığı sonucuna ulaşmıştır (Moore, Daniel ve Eng, 2003). Koordinasyonun içindeki her bir görevlinin kendi sorumluluklarının bilincinde olması kriz yönetiminin vazgeçilmez bir unsurudur (Yavaş, 2001). Ayrıca kriz yönetiminin tüm aşamalarında koordineli bir şekilde ekip çalışmasının sağlanması, iletişim içinde olan herkesle rahat anlaşılabilmesi ve krize neden olan olayların farkına

varılabilmesi için etkili çözüm önerilerinin oluşturulabilmesi bakımından önem arz etmektedir. Ancak Bu operasyonun koordinasyonun sağlanabilmesi için koordinasyon çalışmalarının afet öncesi mutlaka yapılması gerekmektedir.

Etkin bir koordinasyon için gerekli ihtiyaçlar ve bu ihtiyaçlara, görevleri gereği cevap verebilecek kurumlar belirlenmelidir. Bu kurumların koordinasyon gerektiren durumlarda uyması gereken kurallar veya yol gösterici arama terimleri önceden belirlenmeli ve bunlar kurumlarla paylaşılmalıdır. Etkili koordinasyon için gerekli olan bir diğer nokta da paydaşların koordinasyon sürecine gönüllü olarak katılıp destekte bulunmalarıdır (Oh ve Lee, 2017). Hiyerarşik eşgüdüm çalışmalarında da süreç işler ancak gönüllü ve kasıtlı çalışma, toplumsal kabulü artırarak eşgüdüm çalışmalarını teşvik eder.

1.4. Önceden Hazırlık Aşaması

Afetlerde yapılan risk azaltma aşamasında, alınan önlem ve önlemlere rağmen felakete neden olan tehlikeler ve riskler tamamen ortadan kaldırılamamaktadır. Bu nedenle olası afetlere hazırlıklı olmak, can ve mal kaybını en aza indirmek için gerekli önlemleri uygulamak; kurtarma planları hazırlamak, geliştirmek ve bu planları güncellemek, ayrıca acil durumlarda görev alan personelin bilgi düzeyini artırmak gerekmektedir. Uygulamalı eğitim ile planlar, kurtarma ve ilk yardım çalışmalarının koordineli bir şekilde uygulanması ve geliştirilmesi, mevcuttan daha geniş bir alana dağıtılması, acil yardım ve teçhizatın toplanması ve toplumun bilinçlendirilmesi, afetlerin gerçekleşmesi durumunda yapılacak çalışmaların hazırlık aşamalarının uygulanması; afetlerde risk azaltmak için alınan önlemlerdir (Gazozcu, 2006).

Hazırlık aşamasının amaçları, toplumun afetlerden mümkün olan en az hasarla ve fiziki zararlar kurtulması için gerekli tüm teknik, idari ve yasal tedbirleri; bu tür olaylar gerçekleşmeden önce alabilmek, kazaları mümkün olduğunca önceden tahmin edebilmek ve önce arama, sonra kurtarma çalışmalarını gerçekleştirmektir. Bunun mümkün olmadığı durumlarda zamanında, hızlı, etkin ve verimli bir şekilde toplumun her kesiminin olayların sonuçlarını en az hasarla karşılayıp ortadan kaldırmak için gerekli bilgiye sahip olması ve toplumda bir risk azaltma kültürü oluşturulması yine hazırlık aşamasının amaçları olarak adlandırılabilir (Değerliyurt, 2009).

1.5. Afet Sonrası Hazırlık Aşaması

Afet sonrası hazırlık aşaması afetin yarattığı sonuçları iyileştirme ve yeniden yapılandırmaktır. Bu aşamanın temel amacı afetten etkilenen insanların afet bölgesindeki ekonomik ve sosyal hayatın önce afetten önceki normal durumuna getirilmesi sonrasında eskisinden gelişmiş bir duruma getirilmesinin sağlanmasıdır (Gökçe, Tetik, 2012). Afet sonrası aşaması, afetin panik havası geçtikten sonra günlük hayatın eski halini alıp şekillendirilmesi ve canlandırılması için yoğun çalışmaların ve sıkı takibin yapılması gereken bir süreçtir.

Afet sonrası hazırlık çalışmalarının yapılması oldukça önemli bir süreçtir ancak afet sonrası hazırlık planı hazırlanması afet yönetimi alanında en az önem verilen konulardan biridir. Ne yazık ki, afet yaşandıktan sonra, afet sonrası hazırlık planı yapılmaya çalışıldığından ve planın nasıl yapılacağı usul ve esasları insanlar tarafından tam bilinmediğinden afet sonrasında bir iyileştirme planının yapılması işleri içinden çıkılmaz bir belirsizliğe düşürmektedir. Ayrıca afetten etkilenen insanların beklentilerinin karşılanmasına yönelik toplumsal baskının olabildiğince hızlı bir şekilde artması (Özmen, 2016) ve yöneticilerin bu baskı karşısında gerekli iyileştirme çalışmalarını beklemeden günlük kararlarla yapmak istemeleri, İyileşme planlarının hazırlanması, geliştirilecek plana bağlı olarak çoğu zaman kesintiye uğrar. Bu nedenle her büyük felaketten sonra, acıların bir an önce dindirilmesi baskısı altında, aceleci ve plansız kararlarla iyileştirme çalışmaları yürütülmektedir.

1.6. Uluslararası Afet Yönetimi

Türkiye'de afet yönetimi alanında kurulan kurumsal yapılara bakıldığında, karşımıza ilk olarak köklü bir kurum olan Türk Kızılay'ı çıkmaktadır. Türk Kızılay'ı kurulduğu 1868 yılından bu yana cephe gerisindeki yaralı askerlere yardım etme ve ihtiyaç sahiplerine insani yardım sağlama görevini üstlenmiştir (URL 2). Günümüzde, afet yönetiminde insani çalışmaların önemi göz önüne alındığında afet yönetimi alanında kurumsal çalışmalara başlayan ilk kurumun Türk Kızılay'ı olduğu söylenebilir.

Afetler meydana geldikleri yerlerde büyük kayıplara ve tahribata neden olurlar. Bu yıkımlar genellikle yerel kapasiteyi aşmış dış yardıma ihtiyaç duyulduğunu gösterir. Yani afetler daha ileri boyutlara ulaştığında ülkelerin kapasitelerini dahi aşmakta ve diğer ülkelerin yardımına ihtiyaç duymaktadır. Bu noktada uluslararası kurum, kuruluş ve mekanizmalar devreye girmektedir. Afet yönetimine uluslararası açıdan bakıldığında insani boyutlar ile arama kurtarma, kalkınma ve sağlık boyutlarında daha fazla çalışma yapıldığı söylenebilir. Kızıllaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) ve Birleşmiş Milletler himayesindeki uluslararası afet yönetimi ajansları bunlara örnek olarak verilebilir. Bu kurumlara ek olarak uluslararası afet yönetimi alanında faaliyet gösteren devletlere veya özel kuruluşlara ait başka yapılar da bulunmaktadır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın amacı ve kapsamı, varsayımları ve kısıtları ile araştırma kapsamında kullanılan araştırma yöntemine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bilimsel araştırma sürecinin ilk adımı olan araştırma konusunun belirlenmesinde hocalar, arkadaşlar, günlük yaşantıdaki karşılaşılan sorunlar, süreli veya süresiz yayınlar başlıca bilgi kaynakları arasında yer almaktadır (Keskin, 2017). Bu süreçte ilgili başvuru kaynağı hangisi olursa olsun, probleme ve etrafındaki olgulara yönelik bir ipucu vermelidir. Bu doğrultuda bakıldığında lisansüstü tezler de çalışma alanıyla ilgili önemli ipucu kaynakları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırmanın amacı, afet yönetimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tezlerin değerlendirilmesi ve bunun sonucunda ortaya çıkan bulguların sentezlenerek yorumlanmasıdır. Bu kapsamda aşağıda belirlenen araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. Türkiye'deki üniversitelerde 2000-2023 yılları arasında afet yönetimi konusunda kaç tane lisansüstü tez çalışması yapılmıştır?
2. Yapılan bu tez çalışmalarının yapıldıkları yıllara, türlerine, bilim dallarına, üniversitelere, danışman unvanına göre dağılımları nasıldır?
3. Afet yönetimi konusunun kavram yoğunluk haritası nasıldır?

2.2. Araştırmanın Varsayımları ve Kısıtları

Bu araştırmanın birinci varsayımı, lisansüstü tez çalışmalarının bilimsel yöntemler kullanılarak yapılmış olduğudur. Araştırmanın bir diğer varsayımı ise Türkiye'deki üniversitelerde 2000-2023 yılları arasında afet yönetimi kavramına ilişkin yapılmış olan lisansüstü tezlerin tamamının Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi Elektronik Arşivi'nde (Yöktez) doğru ve eksiksiz bir şekilde kayıtlı olduğudur. Araştırmanın 2000 yılından itibaren başlamasının sebebi, Yöktez'de bu konu ile ilgili ilk lisansüstü tez çalışmasının bu yıla tarihlenmesidir. Araştırmanın verileri, 24.04.2023-04.05.2023 tarihleri arasında toplanmış olup sözü geçen tarih itibarıyla Yöktez'de yer alan lisansüstü tez çalışmaları ile sınırlıdır.

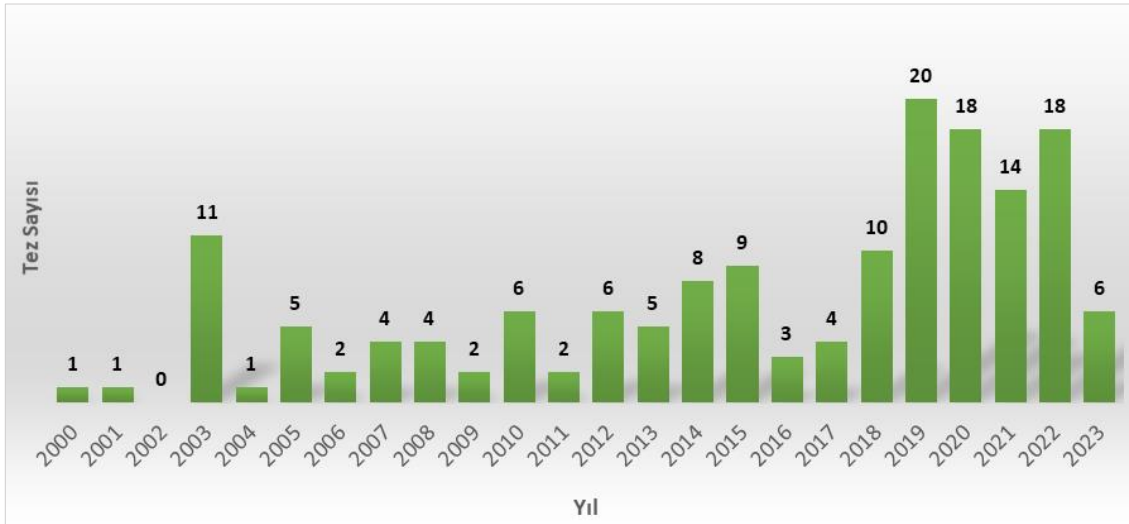
2.3. Araştırma Kapsamında Kullanılan Yöntem

Bu araştırmada bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Bibliyometri, bilimsel çalışmaların sayısal analizler ve istatistikler yardımıyla analiz edilmesi olarak tanımlanabilir. Bibliyometrik analiz; "bireysel araştırmacıların, araştırma gruplarının, ülkelerin, kurumların veya dergilerin etkilerini değerlendirmek için kullanılan kalitatif ve kantitatif analiz yöntemlerinden biridir". Bibliyometri, belirli zaman aralığındaki makale sayısını ortaya koyabildiği gibi bir çalışmanın kendisinden sonra yapılan çalışmaları ne kadar etkilediğini de ortaya koymaktadır (Öztürk ve Kurutkan, 2020). Çalışmada veriler, tarama modeli kullanılarak elde edilmiştir. Türkiye'deki üniversitelerde yapılan lisansüstü tezler, YÖK Tez Merkezi Elektronik Arşivinde "afet yönetim" anahtar sözcüğü yardımıyla araştırılmıştır. Araştırmada kullanılan anahtar kelime ile lisansüstü çalışmalar incelenmiş; tezin adı, dizin terimleri, konusu ve anahtar sözcükler kontrol edilerek konu ile ilgisi olmayan tezler araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Belirlenen tezler yıl, tür, bilim dalı, üniversite, danışman unvanı gibi durumlar bazında analiz edilmiştir. Temalar üzerinden ulaşılmış olan bulgular grafik kullanılarak görselleştirilmiş ve yorumlanmıştır.

3. BULGULAR

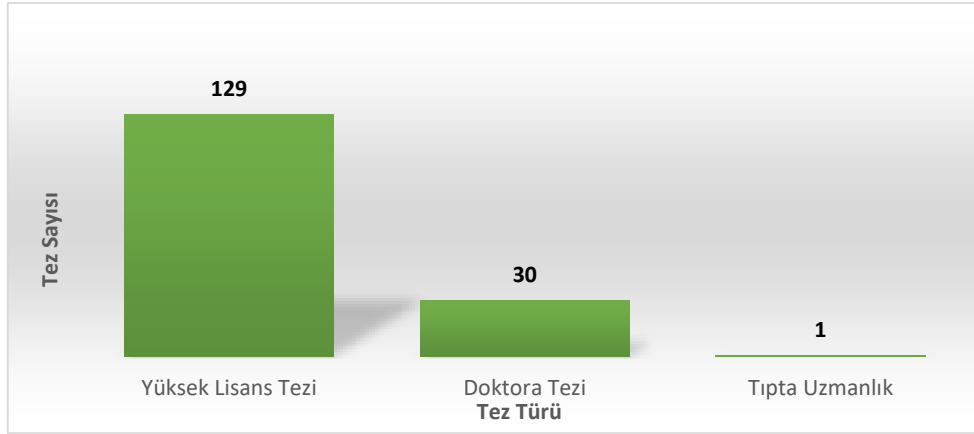
Araştırmanın bu bölümünde afet yönetim anahtar kelimesi ile yapılan tarama sonucunda, ulaşılabilen lisansüstü tezler detaylı bir şekilde gözden geçirilerek ayrıştırılmış ve araştırma soruları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Şekil 1'de afet yönetimi konusunda yapılan lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımları verilmiştir. 2000-2023 yılları arasında, araştırma kapsamında yapılan tez çalışmalarının yıllara göre dağılımı incelendiğinde en çok 2019 yılında (n=20) afet yönetimi konusunda tez çalışmasının yapıldığı görülmüştür. Bunu 2020 ve 2022 yılları (n=18) takip etmektedir. 2002 yılında ise afet yönetimi konusu ile ilgili hiç lisansüstü tez çalışması olmaması dikkat çekmektedir.

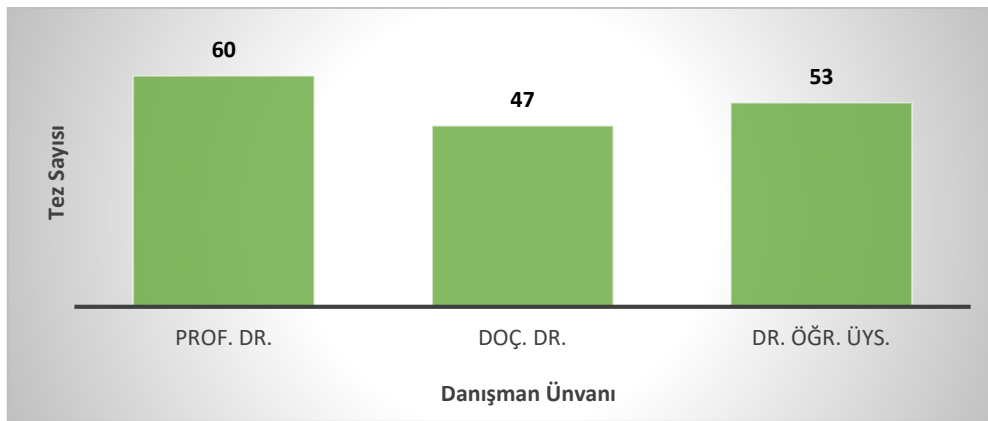
Şekil 1. Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımları

Şekil 2'de yapılan tez çalışmalarının araştırma türüne göre dağılımı incelendiğinde 2000-2023 yılları arasında, araştırma kapsamında incelenen 160 tez çalışması içerisinde 129 yüksek lisans, 30 doktora, 1 tane ise tıpta uzmanlık tezinin olduğu görülmüştür.

Şekil 2. Lisansüstü Tezlerin Türlerine Göre Dağılımları

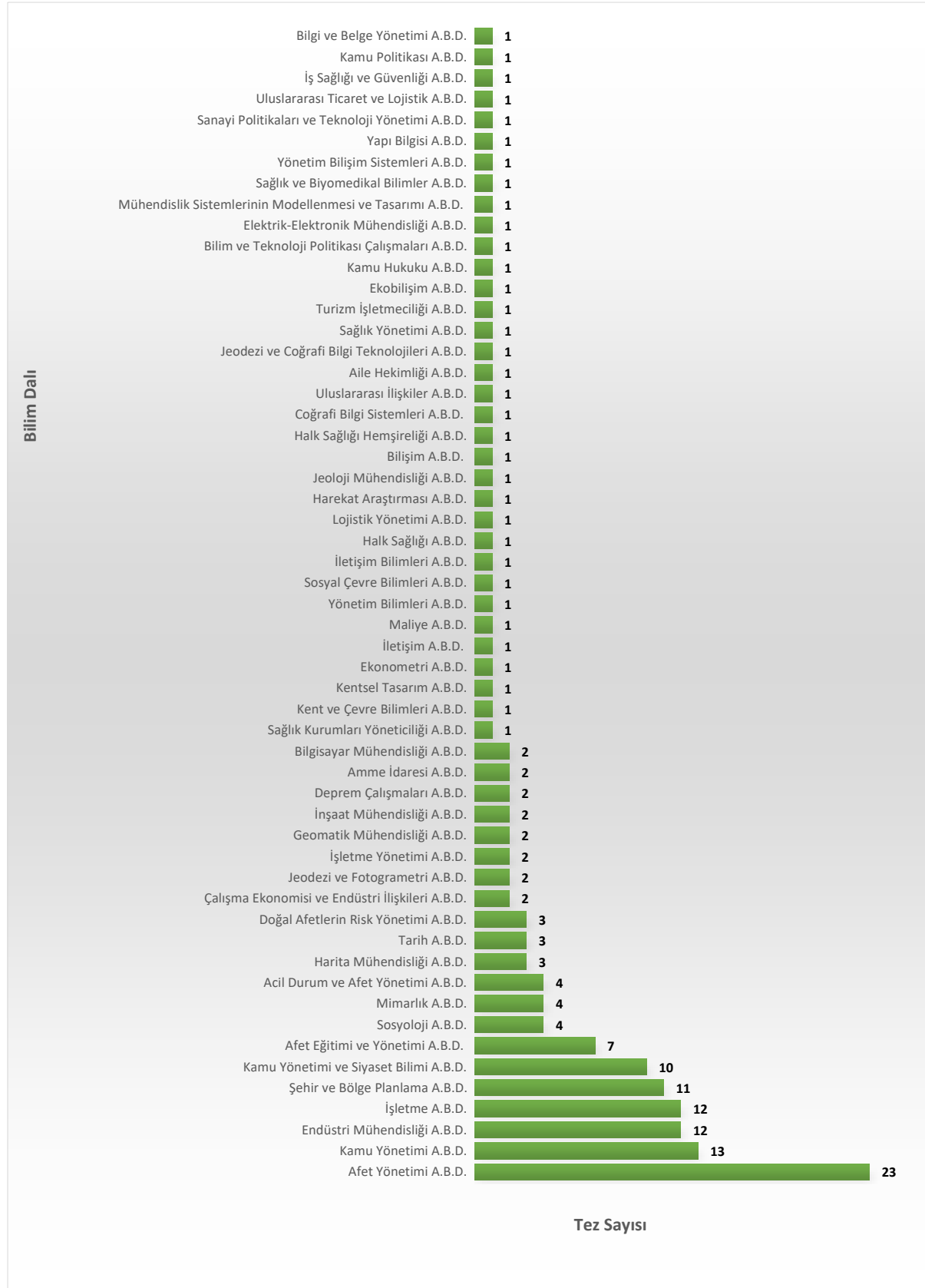
Şekil 3’de, görüldüğü üzere afet yönetimi konusunda yapılmış lisansüstü tezlerde, danışman hocaların sayıları ve unvanları verilmiştir. Afet yönetimi konusunda yapılan 160 tezde danışmanların 60’ı Profesör Doktor, 53’ü Doktor Öğretim Üyesi (Yrd. Doç. Dr.), 47’si ise Doçent Doktor unvanına sahiptir.

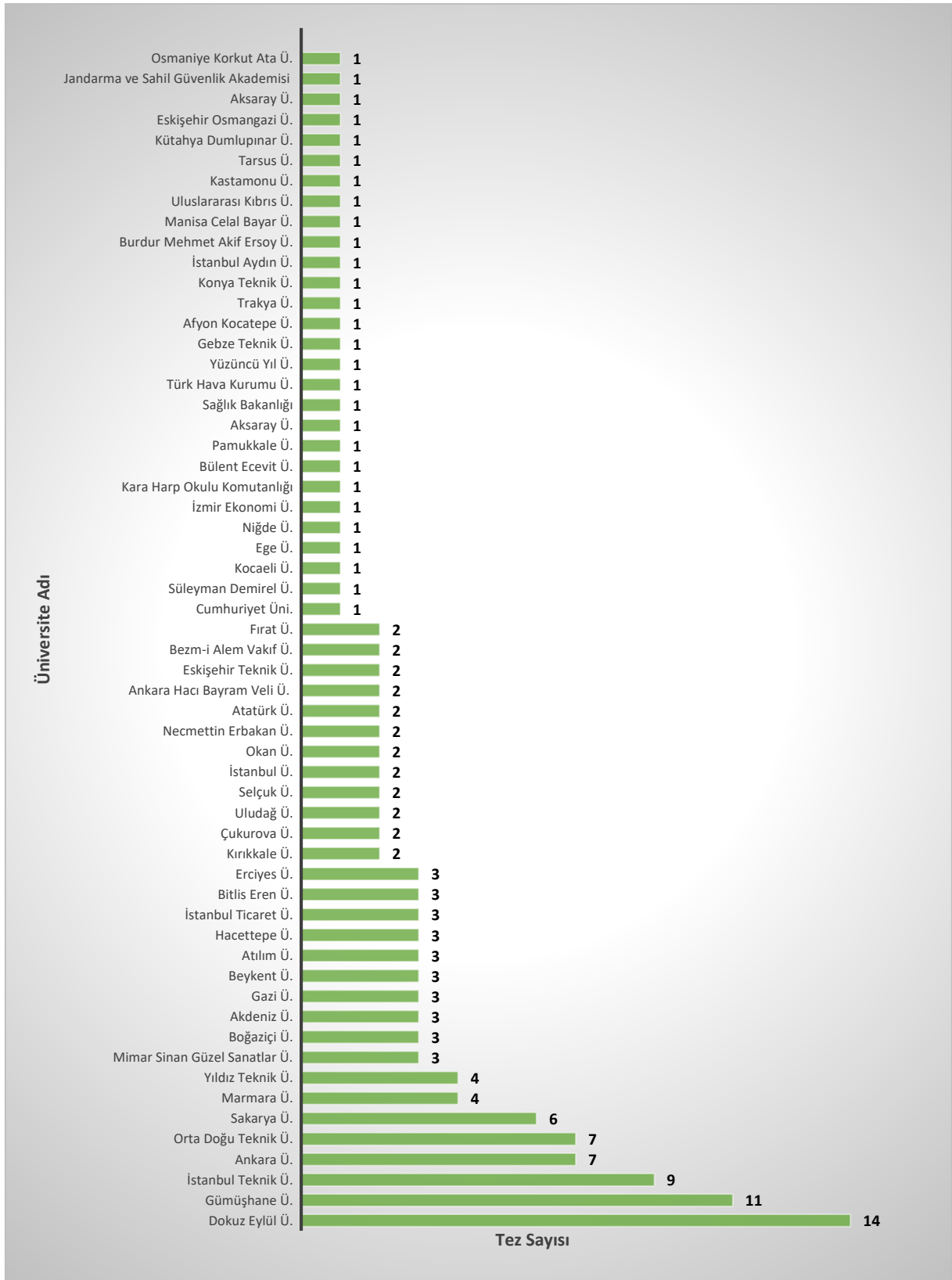
Şekil 3. Lisansüstü Tezlerin Danışman Unvanına Göre Dağılımları

Şekil 4’te lisansüstü tezlerin ana bilim dallarına (A.B.D.) göre ayrımı incelendiğinde en çok Afet Yönetimi Ana Bilim Dalı’nda (n=23) tez çalışmasının yapıldığı görülmektedir. Bunun dışında afet yönetimi konusunun; özellikle Kamu Yönetimi (n=13), Endüstri Mühendisliği (n=12), İşletme (n=12), Şehir ve Bölge Planlama (n=11) ile Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi (n=10) bilim dallarıyla da yakından ilgili olduğu söylenebilir.

Şekil 5’de afet yönetimi konusunda yapılmış lisansüstü tezlerin yapıldıkları üniversitelere (Ü.) göre dağılımları verilmiştir. Şekildeki üniversitelerin dağılımına bakıldığında afet yönetimi konusunda yapılan tezlerin 14’ünün Dokuz Eylül Üniversitesine ait olduğu görülmektedir. Bunu Gümüşhane Üniversitesi (n=11), İstanbul Teknik Üniversitesi (n=9), Ankara Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi (n=7) ile Sakarya Üniversitesi (n=6) takip etmektedir. Şekilde diğer üniversitelerin yaptığı çalışmalar belirtilmiştir.

Şekil 4. Lisansüstü Tezlerin Bilim Dalına Göre Dağılımları

Şekil 3. Lisansüstü Tezlerin Üniversiteye Göre Dağılımları

Şekil 6’da afet yönetimi konusunda yapılmış olan lisansüstü tezlerin temalarına ilişkin olarak WordArt programından faydalanılarak bir Kavram Yoğunluk Haritası oluşturulmuştur. Öncelikle tez başlıkları ve anahtar kelimeler incelenerek afet yönetimi konusunda yapılmış olan tezlerin

hangi konular ile ilişkilendirildiği analiz edilmiştir. Sonrasında ilişkilendirilen konular sayılarına göre programa yazılmış ve bir yoğunluk haritası elde edilmiştir. Bu haritaya göre afet yönetimi konusunda yapılan lisansüstü tezlerde depremler, risk yönetimi, AFAD/STK, coğrafi bilgi sistemleri, acil durum yönetimi, afet yönetim planlaması, afetlerde gönüllülük, afet bilinci ve afet eğitimi gibi kavramların yoğun olarak araştırıldığı belirlenmiştir. Araştırılan diğer kavramlar Şekil 1'de daha detaylı biçimde sunulmaktadır.

Şekil 6. Afet Yönetimi İle İlgili Yapılan Tezlere İlişkin Kavram Yoğunluk Haritası

4. SONUÇ

Türkiye geçmişten günümüze önemli depremlerin yaşandığı bir ülke olmakla birlikte sadece deprem afeti ile karşı karşıya değildir. Ülkenin yüzleşmesi gereken diğer afetlere sel, çığ, yangın ve kuraklık örnek verilebilir. Dünya çapında son dönemde yaşanan olağandışı afetler, ülke içi afet yönetimine bakış açısı kazandırmaktadır. Bu afetler afet yönetimi faaliyetlerinin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Doğal afetlerin yol açtığı durum, işlerin nerede ters gittiğini açıkça göstermektedir. Afet yönetimine ilişkin çalışmalar aynı zamanda ilgili sorunların nasıl çözüleceği konusunda da yol gösterici niteliktedir.

Bu çalışmanın amacı, afet yönetimi ile ilgili yapılmış olan lisansüstü tezlere ilişkin bibliyometrik bir çalışma yapmaktır. Bu amaç doğrultusunda Ulusal Tez Merkezindeki lisansüstü tezler incelenmiş olup afet yönetimi ile ilgili birçok çalışmanın yapılmış olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu tez çalışmalarında amaç; bir kavramın ne sıklıkla araştırıldığı, hangi kavramlar etrafında dönüştüğü ve hangi alanlarda daha fazla kullanıldığının belirlenmesidir.

Araştırmada bibliyometrik analiz yöntemi ile Ulusal Tez Merkezinde yer alan afet yönetimi alanında yazılan 160 lisansüstü tez incelenmiştir. Bu tezlerin 129'unu yüksek lisans tezleri oluşturmaktadır. Yapılmış olan lisansüstü tezlerde danışman olanların unvanlarına bakıldığında 60'ının profesör olduğu görülmüştür. Bir diğer yandan afet yönetimi konusunda yapılan lisansüstü tezlerin en çok Dokuz Eylül Üniversitesine ait olduğu görülmektedir. Dokuz Eylül

Üniversitesini, Gümüşhane Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Sakarya Üniversitesi takip etmektedir. AFAD tarafından Bingöl, Kayseri, Mardin, Tunceli, Niğde ve Batman illerinin afet bölgesi olarak kabul edildiği duyurulmuştur. Buna bağlı olarak bu illerde bulunan üniversitelerin afet konusuyla ilgili daha çok çalışma yapması önerilmektedir. Ek olarak yapılan bu tezlerin bilim dallarına bakıldığında en çok Afet Yönetimi Ana Bilim Dalı’nda çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bunu Kamu Yönetimi, Endüstri Mühendisliği, İşletme, Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı takip etmektedir. Afet riskinin yüksek olduğu illerde afet bilgi düzeyinin yükselmesi ve hazırlıklı olma bilincinin artmasına yardımcı olması açısından enstitü, fakülte ve bölümlerin açılması önerilebilir. Lisansüstü tezlerin yapıldıkları yıllara bakıldığında afet yönetimi konusunda en çok 2019 yılında 20 adet lisansüstü tezin yazıldığı görülmektedir. Afet yönetimi konusunda yazılan tezlerin sayısının yıllara göre doğru oranda bir artış gösterdiği söylenemez fakat son yıllarda daha çok çalışmanın olduğunu söylemek mümkündür. Sürekli olarak afetlerin ve can kayıplarının yaşandığı ülkemizde ilgili alanlarda ilk tezin 2000 yılında yayımlanmış olması afet yönetimi konusunda akademik çalışmalarda geç kalındığını göstermektedir. Türkiye’de yaşanan çeşitli afetler göz önüne alındığında afet yönetimi konusunda yazılan tezlerin ve çalışmaların sayısının daha da artması gerektiği düşünülmektedir.

Son olarak lisansüstü tezlerin hangi kavramlar ile ilişkilendirildiğini belirlemek için kavram yoğunluk haritası çıkarılmıştır. Afet Yönetimi Kavram Yoğunluk Haritası’na (Şekil 1.) bakıldığında lisansüstü tezlerde en çok göze çarpan deprem, risk yönetimi, AFAD, coğrafi bilgi sistemleri, acil durum yönetimi gibi kavramlardır. Yapılan lisansüstü tezlerin yönetim bilimi ile ilintili olduğu görülmektedir.

Pekşen (2023) tarafından yapılmış bir çalışmaya göre afet ve insani yardım lojistiğinde en fazla yazın çalışması yapılan ülkeler ABD, Türkiye, Fransa ve Avustralya olarak sıralanmaktadır. Pekşen’in elde ettiği sonuçlara göre 2020 ve 2021 yıllarında en fazla yayın çalışmaları yapılmış ve 2015 yılı sonrası yayın sayısında düzenli artış görülmüştür. Erturgut ve Yılmaz (2020) tarafından afet ve insani yardım lojistiği ile ilgili yayınlanan 854 makale ile yapılan bibliyometrik analiz sonucuna göre; bu alandaki çalışmaların 2015-2019 yılları arasında artış gösterdiği görülmektedir. Bu alanda en çok işletme, ekonomi, yöneylem araştırması bölümlerinin çalışma yaptığı görülmektedir. Parra (2015) ve Tisott vd. (2018) P. Tatham’ın bu konuda öncü yazarlardan biri olduğu sonucuna ulaşmıştır. ABD, Türkiye, Fransa ve Avustralya yapılan yayın sayılarına göre bu konuda önde gelen ülkelerdir. Diktaş Yerli (2023)’nin çalışmasına göre tekrarlanan anahtar kelimeler çözümlendiğinde en çok afet, afet ve/veya kiriz yönetimi, risk, acil durum, doğal afet, deprem ve afet eğitimi gelmektedir. Kalkan ve Türker (2023) ise akademisyenlerin genel olarak literatürde dayanıklılık, risk azaltma, kırılabilirlik azaltma, iklim değişikliği ve afet yönetimi üzerinde durduğunu gözlemlemiştir.

Afet yönetimi konularında yapılmış olan lisansüstü tezlere bakıldığında bu çalışmada, birçok değişken göz önünde bulundurularak çeşitli analizler yapılmıştır. Gelecekte yapılacak lisansüstü tezler ve araştırmalar için çalışma konularının ve içeriklerinin hazırlanmasında araştırmacılara yol göstereceği düşünülmektedir. Bu çalışma dâhilinde verilebilecek öneriler olarak, afet ve afet yönetimi konularının ayrı ayrı çalışılması literatür çalışmalarına bakıldığında yetersizliği fark edilmiştir. Bu çalışmaların incelenebileceği bir bibliyometrik çalışma yapılarak sadece o alandan araştırmacılara fayda sağlanabilir bu sayede afet yönetimi alanındaki hızlı değişim göz önüne alındığında, eski çalışmaların zamansal güncellik eksikliği eleştirilebilir. Yeni riskler, teknolojik gelişmeler ve toplumsal değişimlere uygun olup olmadığı daha etkili bir şekilde sorgulanabilir. Afet yönetimi konusunda yapılmış olan lisansüstü tezlerin incelendiği bu çalışmada tezlerin yıllara, türlerine, üniversitelere, ana bilim dallarına göre dağılımları incelenmiş; tez danışmanları, temaları gibi birçok değişken göz önünde bulundurularak tezlerle ilgili çeşitli analizler yapılmıştır. Bu çalışmanın, gelecekte yapılacak lisansüstü tezlerle, araştırmalara yönelik konu ve içeriklerin belirlenmesinde araştırmacılara yol göstereceği düşünülmektedir. Çalışmada yalnızca Ulusal Tez

Merkezinde yer alan lisansüstü tezler incelenmiş olup gelecek çalışmalarda farklı veri tabanları kullanılarak, örneklem miktarı bildiri veya kitap bölümü gibi alanlara yayılarak desteklenebilir.

KAYNAKLAR

- Akdağ, E. (2002). Mali Yapı Ve Denetim Boyutlarıyla Afet Yönetimi. Ankara: Sayıştay Yayın İşleri Müdürlüğü.
- Akyüz, D. (2020). "Kriz Ve Afet Yönetiminde Bir Stk Örneği: Kızılay". Yüksek Lisans Tezi., Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Manisa.
- Aşikoğlu Şahin, G. (2009). Kentsel Afet Risklerine Yönelik Zarar Azaltma Stratejilerinin Geliştirilmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Börühan, G., Ersoy, P., ve Tek, Ö. (2012). Afet Yönetiminde Lojistik Planlama Ve Kontrol Listesi Yönteminin Önemi. Ulusal Lojistik Ve Tedarik Zinciri Kongresi. Konya.
- Değerliyurt, M. (2009). "Türkiye'de Afet Yönetimi",. Doğu Coğrafya Dergisi.
- Diktaş Yerli, G. (2023). Sosyal Bilimler Alanında Afet Konulu Lisansüstü Çalışmaların Bibliyometrik ve Tematik Analizi. Afet ve Risk Dergisi, 961-976.
- Drabek, T. (2007). Community Processes: Coordination. E. L. H. Rodriguez İçinde, Handbook Of Disaster Research (S. 217-233). Springer Science+Business Media, Llc.
- Erturgut, R., ve Yılmaz, B. (2020). Afet Ve İnsani Yardım Lojistiği Alanında Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 105-123.
- Fema. (2015). Federal Emergency Management Agency.
- Gazozcu, S. (2006). "Evlerde Uygulamalı Deprem Eğitimi Projesi". Sivil Savunma, 16-18.
- Gökçe O, Tetik Ç. (2012), Teoride Ve Pratikte Afet Sonrası İyileştirme Çalışmaları, Ankara: Afet Ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Yayınları.
- Hashemipour, M., Stuban, S., ve Dever, J. (2017). A Community-Based Disaster Coordination Framework For Effective Disaster Preparedness And Response. Australian Journal Of Emergency Management, 41-46.
- Kalkan, M., ve Türker, H. (2023). Exploring the Resilience of Natural Disasters: A Comprehensive Bibliometric Analysis. Journal of Architectural Sciences and Applications, 26-41.
- Keskin, U. (2017). Sosyal Bilimler Araştırma Yöntemleri Kitaplarının İhmal Edilen Unsuru Olarak Felsefe. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 7(14), 437-456.
- Meyer Robert, J. (2006). "Why We Under-Prepare For Hazards.". D. F. Ronald J. Daniels İçinde, On Risk And Disaster: Lessons Fromhurricane Katrina. Philadelphia:University Of Pennsylvania Press.
- Moore, S., Daniel, M., ve Eng, E. (2003). International Ngos And The Role Of Network Centrality İn Humanitarian Aid Operations : A Case Study Of Coordination During The 2000 Mozambique Floods. Disasters, Disasters, 305-318.
- Pekşen, G. (2023). Afet ve İnsani Yardım Lojistiği Alanında Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, 94-113.
- Oh, N., ve Lee, J. (2017). Activation And Variation Of The United Nation ' S Cluster Coordination Model : A Comparative Analysis Of The Haiti And Japan Disasters. Journal Of Risk Research, 41-60.

Özmen R. (2016), Afet Sonrası İyileştirme Sürecinde Devletin Rolü, Ankara: Mülga Kalkınma Bakanlığı Yayınları.

Öztürk, N., ve Kurutkan, M. (2020). Kalite Yönetiminin Bibliyometrik Analiz Yöntemi İle İncelenmesi. Journal Of Innovative Healthcare Practices, 1(1), 1-13.

Resmi Gazete. (2009, 06 17). Afet Ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun. 04 25, 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/Eskiler/2009/06/20090617-1.htm> adresinden alındı

Toprak, Z., ve Sancaktar, E. (2017). Afetler Ve Güvenlik Yönetimi. Yönetim Biliminin Temel İlkeleri. İçinde Palme Yayınevi.

UNISDR. (2005). World Conference On Disaster Reduction: Hyogo Frame Work For Action (2005-2015).

URL 1. (2022). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. 04 20, 2023 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu> adresinden alındı

URL 2. (2023). Türk Kızılay. 04 28, 2023 tarihinde <https://www.kizilay.org.tr/Kurumsal/tarihcemiz> adresinden alındı

Yaprak, Ü. (2020). Afetler İçin Yaygın Savunmasızlık Ve Yerel Afet Endeksleri Hesaplanması: Türkiye İlleri Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gümüşhane Üniversitesi.

Yavaş, H (2001). Doğal Afetler Ve Kriz Yönetimi. Yerel Yönetim Ve Denetim Dergisi, Cilt:6, Sayı:2, Ss. 50-55.